

<<< Natrag

Datum objave: 30.3.2013 Rubrika: Pogled

KONKURENTNOST MNOGI DOMAĆI ZNANSTVENICI ZADOVOLJNI STROŽIM PRAVILIMA ZA AKADEMSKA NAPREDOVANJA OBJAVI ILI NESTANI

Iako se većina znanstvenika slaže da je novi Pravilnik za izbor u znanstvena zvanja donesen nedovoljno transparentno, među njima je velik broj onih koji smatraju da je došlo vrijeme da se uvede red u procjenjivanje znanstvene produktivnosti

Vedrana SIMIČEVIĆ

Objavi ili nestani (publish or perish) stara je fraza kojom se aludira na pritisak u akademskoj zajednici na kontinuirano objavljivanje znanstvenih radova u cilju očuvanja karijere. Upravo bi se ovom nemilosrdnom sintagmom mogao opisati sukob burnih rasprava koje je unatrag petnaestak dana u hrvatskoj znanstvenoj zajednici izazvao novi Pravilnik za izbor u znanstvena zvanja kojim su postroženi kriteriji za akademska napredovanja.

Dok su pažnju hrvatskih medija u ime uglavnom plijenili živopisni i za, medijski poslovitično pasivnu hrvatsku znanstvenu scenu, neuobičajeni istupi poput javnog spaljivanja znanstvenih radova i vraćanja državne nagrade za znanost, u znanstvenim krugovima i dalje, naime, vladaju podijeljena mišljenja o famoznom Pravilniku i njegovom izriječkom navedenom cilju – jačanju prepoznatljivosti hrvatske znanosti na svjetskoj sceni.

Skrivanje činjenica

Većina se znanstvenika doduše slaže da je Pravilnik donesen nedovoljno transparentno, te da je dio kriterija vezanih za pojedine znanstvene baze u kojima se radovi moraju objavljivati, kao i neke parametre prema kojima se boduje znanstvena produktivnost, nedorečen i ograničen. No velik je broj onih koji smatraju pretjeranim dramatične najave kako će Pravilnik obezvrijediti znanstvene časopise i radove na hrvatskom jeziku jer »tjera« znanstvenike da »ganjaju bodove« u međunarodnim časopisima, što će praktički »uništiti humanističke i društvene znanosti«. Štoviše, iz oprečnih mišljenja iznošenih posljednjih dana u medijima i rasprava na znanstvenom portalu Connect da se iščitati da je jedno od osnovnih pitanja u pozadini buke oko novog Pravilnika, ono koliko je hrvatska znanost trenutno konkurentna na međunarodnoj sceni i ovisi li to samo i isključivo o nedovoljnom financiranju.

– Iskreno, u pozadini obrane prava na objavljivanje u lokalnim časopisima na lokalnom jeziku je želja da se sakrije činjenica da mnogi hrvatski znanstvenici jednostavno nisu dovoljno kvalitetni da bi objavili svoje radove u uglednim, čitanim časopisima ili monografijama kod uglednih istraživača svjetske distribucije i vidljivosti – bez dlake na jeziku zaključit će tako molekularni biolog dr. sc. Boris Lenhard, koji trenutno vodi svoju vlastitu grupu na Imperial College London, smatrajući da su argumenti poput »zaštite hrvatskog jezika i bavljenja temama isključivo od lokalnog značaja« u ovom slučaju tek opravdanja.

– Ne postoji tema koja je znanstvena, originalno i kvalitetno obrađena, i istodobno ne zanima nikoga tko ne zna hrvatski jezik. Svrha primarne znanstvene periodike nije zaštita domaćeg jezika, nego da učini rezultate istraživanja javnima i široko dostupnima. Pisanje na jeziku koji je većini svjetske znanstvene zajednice nerazumljiv onemogućuje tu svrhu. Pravilnik nije bez mana, ali je korak naprijed u odnosu na dosadašnje kriterije. Zemlje razvijene znanosti nemaju ni tako komplicirane pravilnike ni tako komplicirane formule za izračunavanje kriterija – mnoge ih nemaju uopće, nego se oslanjaju na procjenu grupa nepristranih stručnjaka. Ali i takvi komplicirani kriteriji i formule su bolji od samovolje ljudi koji trenutno žare i pale u hrvatskoj akademskoj zajednici, kod kojih su često i nepristranost i stručnost problematični. U Hrvatskoj postoji vrlo malen broj dobrih znanstvenika koji usprkos posvemašnjoj neučinkovitosti i podfinanciranosti rade svjetski vidljivu znanost. Međutim, oni su iznimka a ne pravilo, i sadašnji sustav ih daleko nedovoljno favorizira u odnosu na lošu većinu. U globalu znanost nam je loša i beznačajna – ne samo globalno nego i lokalno, naročito društvene i humanističke znanosti, smatra Lenhard. Fizičar dr. sc. Vinko Zlatić s Instituta »Ruđer Bošković« dijeli slično, iako donekle pomirljivije mišljenje o ovoj temi.

– Smatram da je konkurentnost hrvatske znanosti nujednačena. U nekim smo stvarima nešto bolji, u nekima lošiji. U globalu mislim da je loša, a prema mome mišljenju, glavni je razlog tome što se već dugo od naše znanosti ništa ne očekuje. Kad bi se nešto od nekoga očekivalo onda bi se i nešto tom nekom platilo. Čini mi se da je pravo pitanje tko je kriv što se od znanosti ništa ne očekuje i kako to promijeniti? Iz akademske perspektive je lagano okriviti needucirano društvo ili političare, ali prava je istina da i dobar dio znanstvene zajednice uživa u slobodi koju neočekivanje proizvodi i tako znanost pretvara u socijalnu kategoriju – ustanovu za zbrinjavanje educiranih građana s nekakvim »certifikatima«. No uređivanje kriterija, samo po sebi neće biti dovoljno da se stvari maknu s mjesta, smatra Zlatić i pojašnjava da u središnim državama institucije ne zapošljavaju temeljem birokratskih kriterija kao što je novi Pravilnik, već na temelju subjektivnog mišljenja o novom zaposleniku. Koliko su takve kadrovske odluke dobre vidi se potom u redovitim evaluacijama zavoda i instituta koji vrlo lako mogu ostati bez sredstava ako se pokaže da im je znanstveni »output« loš.

– Budući da su kod nas zakoni tako pisani da je praktično nemoguće otpustiti loše ljude – uvedeni su birokratski kriteriji. Ovo je samo postrožavanje tih birokratskih kriterija koji ipak signaliziraju da ministarstvo želi veću vidljivost hrvatske znanosti u svijetu. Već i to da netko nešto želi od naše znanosti je dobar signal, jer

GDJE SU HRVATSKI ČASOPISI?

Jedan od najvećih problema objavljivanja u hrvatskim znanstvenim časopisima leži u činjenici da se veliki broj njih ne nalazi u najrelevantnijim međunarodnim bazama koje vrednuju časopise prema parametrima poput citiranosti radova koji se u njima objavljuju. Pri tome časopisi u kojima

prečesto imam osjećaj da nitko nema pojma zbog čega uopće imamo znanost osim toga što je i razvijene zemlje imaju. Mislim da bi ispravno rješenje bila velika vanjska evaluacija cjelokupne hrvatske znanosti i promjena zakona kakve sada imamo. Ovi pravilnici ne rješavaju problem zavoda ili institucija koje su se već »natrpale« nekonkurentnim ljudima, niti približavaju Hrvatsku dovoljno uređenim zemljama da bi bili zadovoljavajući, zaključit će Zlatić.

Vidljive publikacije

A iako je dojam da su u raspravama oko kriterija za znanstvena napredovanja često na suprotnim stranama »pripadnici« prirodnih znanosti koje oduvijek podrazumijevaju strože uvjete za prelazak u viši akademski stupanj, te humanističkih i društvenih znanosti koji u cijelom svijetu »napreduju« po nešto blažim kriterijima, mnogi »humanisti« i »društvenjaci« također smatraju da je vrijeme za uvođenje reda u vrednovanje znanstvene produktivnosti u Hrvatskoj.

– I vani postoji razlika u kriterijima za prirodnjake i humaniste, ali dok su naši kriteriji za prirodnjake koliko toliko usuglašeni s kriterijima za prirodnjake u inozemstvu, kriteriji za humaniste nisu ni blijeđa slika kriterija za humaniste u inozemstvu, smatra tako dr. sc. Pavel Gregorić sa Odjela za filozofiju na Hrvatskim studijima, osvrnuvši se na kriterije novog Pravilnika koji su izazvali mnogobrojne rasprave.

– Novi Pravilnik ne stvara imperativ objave na engleskom jeziku, nego, za dobivanje ugovora na neodređeno vrijeme sa zvanjem i radnim mjestom znanstvenog suradnika odnosno docenta, traži objavu jednog jedinog rada u međunarodno vidljivim publikacijama. Do najvišeg zvanja nužna su još samo dva takva rada. Međunarodno vidljive publikacije su članci u nekom od 1.500 humanističkih časopisa koje su europski stručnjaci procijenili kao međunarodno vrlo ili umjereno vidljive, a među tima su i neki hrvatski časopisi, plus još 30 hrvatskih časopisa na dopunskoj listi. Međunarodno vidljive publikacije su i poglavlja u knjigama koje su objavljene kod 250 relevantnih inozemnih izdavača prema listi španjolskog Nacionalnog vijeća za znanost, plus još 100 izdavača na dopunskoj listi koju predlaže Područno vijeće za humanističke znanosti i koja se ažurira svake tri godine. Osim tih nekoliko međunarodno vidljivih publikacija, očekuje se veći broj onih u hrvatskim časopisima, kao i jedna odnosno dvije knjige, svejedno domaće ili strane, pojašnjava Gregorić uz opasku da je Pravilnik »tek nešto malo pooštrena verzija starog, utoliko što traži par međunarodno vidljivih publikacija, uz dodatne instrumente koji takve publikacije stimuliraju«.

Međunarodno vrednovanje

Dr. sc. Snježana Samaržija Prijić sa Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta u Rijeci također smatra da Pravilnik valja doraditi u više segmenata, no kako tvrdi, u potpunosti podržava ideju o potrebi vrednovanja međunarodne prepoznatljivosti društvenih i humanističkih znanosti.

– Uopće ne mislim da će se takvim pristupom štetiti društvenim i humanističkim znanostima i da mi na taj način obezvrjeđujemo naš jezik i naše časopise. Naprotiv. Međunarodna prepoznatljivost ne isključuje nacionalnu prepoznatljivost. Naime, postoji jedan objektivni problem vrednovanja kvalitete članaka u časopisima na hrvatskom jeziku. Uzmimo primjer mog područja, filozofije i, unutar njega, polja epistemologije. Ima nas u Hrvatskoj najviše desetak koji se time bavimo, a svatko od nas ima svoju subspecijalizaciju. Kada je potrebno recenzirati neki članak na hrvatskom jeziku mi po tematici i stavovima znamo čiji članak recenziramo unatoč anonimnosti. A autor, unatoč anonimnosti, zna tko je recenzent. To je prostor koji ograničava objektivno ocjenjivanje, a otvara se prostor stvaranja utjecajnih grupa. Nije rijedak slučaj da urednici objavljuju svoje članke u časopisima koje uređuju ili da isti autor gotovo sve svoje radove objavi u istom časopisu. Postoje i kućni časopisi u kojima objavljuju svi članovi znanstvene institucije. U malim znanstvenim zajednicama kakva je naša, nema nužno potrebne anonimnosti, objektivnosti, nepristranosti pa posljedično i kvaliteta radova može biti dovedena u pitanje. Zato je potreban širi, međunarodni okvir vrednovanja. Drugo, mala znanstvena zajednica koja nema obvezu stjecanja međunarodne prepoznatljivosti ima tendenciju zatvaranja i samoisključivanja, što se događa u Hrvatskoj. Ne mogu se oteti dojmima da je jedan od razloga otpora prema vrednovanju međunarodne prepoznatljivosti stanovišta inercija unutar postojećih odnosa moći i strah od

radovi izlaze isključivo na hrvatskom jeziku u startu nemaju previše šanse na međunarodnoj sceni, a ne pomaže ni činjenica da mnogi od njih nemaju ni međunarodne recenzente. Resorno ministarstvo u 2012. godini financiralo je 168 znanstvenih časopisa s nešto više od 9 milijuna kuna. Prema najnovijim podacima Thomson Reutersa u Current Contents (CC) bazi podataka koja u 2013. indeksira ukupno 9.811 časopisa i ove je godine indeksirano 12 hrvatskih časopisa. U bazi Web of Science (WoS), koja se ujedno navodi i kao relevantna baza u spomenutom Pravilniku, a koja indeksira čak 12.466 časopisa, broj hrvatskih časopisa ove je godine smanjen na 57. Dr. sc. Ana Marušić, nekadašnja voditeljica Stručnog povjerenstva za znanstveno–izdavačku djelatnost MZOS-a, te dugogodišnja urednica ponajboljeg hrvatskog znanstvenog časopisa »Croatian Medical Journala« smatra ipak da stanje nije tako loše:– Mislim da je razmjerno jako puno hrvatskih časopisa međunarodno vidljivo, a da svaki časopis koji nađe jedinstvenost sadržaja koji nudi znanstvenoj javnosti ima šanse za uspjeh. Za to je potrebno puno rada, ozbiljnosti i profesionalnosti. Danas je znanstveno izdavaštvo pretežno digitalno, a takvo je izdavaštvo u Hrvatskoj slabo razvijeno i još je naglasak na papiru i starinskim oblicima izmjene znanstvenih informacija, smatra Marušić, koautorica istraživanja koje je nedavno pokazalo da je u trogodišnjem razdoblju 256 urednika 180 hrvatskih časopisa ukupno objavilo 887 znanstvenih radova, od čega su 332 rada bila relevantna za njihovu osobnu akademsku promociju. Pokazalo se i da se tek 9 posto hrvatskih časopisa poziva u svojim uputama na međunarodne uredničke standarde.

KONKURENTNOST U BROJKAMA

Ustanoviti što o međunarodnoj konkurentnosti hrvatske znanosti kažu brojke, nije nimalo lako. Za početak, razne međunarodne liste koje rangiraju znanstveni utjecaj, različito procjenjuju položaj pojedinih hrvatskih sveučilišta. Ipak zajedničko im je da su indeksi njihovog znanstvenog doprinosa obično ispod svjetskog prosjeka. Tako primjerice, prema Scimago Institute Ranking koji rangira 3042 znanstvene institucije u svijetu koje su objavile najmanje 100 znanstvenih radova navedenih u međunarodnoj bazi Scopus, od svih hrvatskih sveučilišta najbolje stoji ono u Splitu koje zauzima 1508. mjesto. Slijedi Sveučilište u Zagrebu na 2483. mjestu, Sveučilište u Rijeci na 2524. mjestu, te ono u Osijeku na 2909. mjestu. Ovaj poredak daje donekle drugačiju sliku od podataka Sveučilišta u Zagrebu baziranim na objedinjenim analizama sedam različitih rang lista, prema kojima je zagrebačko sveučilište ispred riječkog i splitskog. Prema podacima iz Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, hrvatska

međunarodnih kriterija, zaključuje Prijic Samaržija. Postoje područja i polja, priznaje ona, poput primjerice dijalektologije, gdje je objavljivanje na stranom jeziku nemoguće. Niti u Francuskoj ili Velikoj Britaniji, znanstvenici koji se bave pitanjima dijalekata ne mogu biti međunarodno prepoznatljivi na način kao oni koji se bave temama poput stilistike ili teorije književnosti.

– Međutim, ne može se zato tražiti da društvene i humanističke znanosti u cjelini odustanu od međunarodne prepoznatljivosti. Moramo funkcionirati na međunarodnom prostoru znanosti i unutar kriterija koji vrijede za znanstvenike u Europi. Ne razumijem one koje smatraju da ćemo objavljivanjem na engleskom izgubiti svoj jezik. Alternativa po kojoj objavljujemo samo na hrvatskom meni se čini pogubnija za kvalitetu znanosti, kaže Prijic Samaržija koja smatra da su kriteriji u društvenim i humanističkim znanostima dosad bili nezahtjevni i da nisu diskriminirali između dobrih znanstvenika i onih koji to nisu. Odgovarajući na pitanje koje su, prema iskustvu nekog tko je doktorirao na Oxfordu, osnovne razlike u funkcioniranju hrvatskog znanstvenog sustava i onog koji vrijedi u »konkurentnim« zemljama, Gregorić nam pak pojašnjava da se znanstveni sustavi u inozemstvu zasnivaju na tri principa: jasnim pravilima prema kojima financiranje ovisi o unaprijed zacrtanim i mjerljivim rezultatima, ekspertnosti i objektivnosti evaluacije rezultata, te upravljačkim pravima koja omogućuju da se zacrtani učinci postignu, ali i odgovornosti ako se to ne dogodi.

– Hrvatski zakoni, propisi i običaji postavljeni su tako da isključuju sva tri principa, zaključit će Gregorić.

znanstvena produkcija ima nešto manje od 5.000 publikacija u časopisima koji su zastupljeni u relevantnim međunarodnim bazama, što je blizu broju od jedne publikacije po znanstveniku godišnje. Kako navode u Ministarstvu, prednjače publikacije iz prirodnih, biomedicinskih i tehničkih znanosti, dok ostala znanstvena područja malo zaostaju. – Valja istaknuti kako je broj publikacija razmjernan ulaganjima u znanost koja su nedovoljna – u Hrvatskoj se za znanost izdvaja 0,75 posto BDP-a, dok je prosjek država članica EU 2 posto BDP-a. Pokazatelji imaju trend rasta, ali ipak zaostajemo. I to ne samo za razvijenijim zemljama EU, nego i za tranzicijskim zemljama poput Slovenije, Slovačke ili Mađarske. Znakovito je da se tek 3 posto publikacija iz Hrvatske objavljuje u 10 posto najcitiranijih svjetskih publikacija, dok se u zemljama članicama EU u tu najcitiraniju kategoriju uvrštava 11 posto publikacija, poručili su iz Ministarstva.

TOPLA VODA U LOKALNIM OKVIRIMA

Aktualni voditelj stručnog povjerenstva za znanstveno-izdavačku djelatnost MZOS-a, akademik Vlatko Silobrčić upozorava da je znanost najglobalnija ljudska djelatnost za koju moraju vrijediti i globalni sustavi vrijednosti. – Oni se uspostavljaju i održavaju tako da se oslanjaju na nepristrane prosudbe kompetentnih stručnjaka često dopunjene i scientometrijskim pokazateljima. Dakle, časopis koji bi se oslanjao na prosudbe uskoga kruga eksperata u maloj znanstvenoj zajednici kao što je Hrvatska, teško da može zadovoljavati takve međunarodne kriterije. Kako je i svrha objavljivanja znanstvenih tekstova razmjena informacija među znanstvenicima, nije li logično da ta razmjena bude na jeziku »čitljivom« znanstvenicima na cijelom svijetu? Tek kad se, na temelju takve razmjene informacija, postigne suglasnost svjetske znanstvene zajednice o pojedinim pitanjima, takvo usuglašeno gledište postaje dijelom svjetskog fonda znanja, pohranjenog u svjetskim bazama podataka. Može se stalno »otkrivati toplu vodu« i u lokalnim okvirima, ali kome to treba i u kojem općem interesu, pita se Silobrčić.